

دانشگاه شهید مدنی آذربایجان
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

دانشکده الاهیات و معارف اسلامی
گروه فلسفه و کلام اسلامی

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد
رشته فلسفه و کلام اسلامی
عنوان:

بررسی مقایسه‌ای رویکردهای کلامی امامیه و اشاعره تا خواجه نصیر طوسی

استاد راهنما:
دکتر معروفعلی احمدوند

استاد مشاور:
دکتر منصور ایمانپور

پژوهشگر:
رقیه خلیلی

اسفند ۱۳۹۲ /
تبریز / ایران

تا ابد این نکته را انشا کنید
پای این طومار را امضا کنید
هر کجا ماندید در کل امور
رو به سوی حضرت زهرا کنید

تقدیم به:

شهیده‌ی راه ولایت،
شفیع محشر،
مادر تمامی رزمندگان
حضرت زهرا (س)

تقدیر و تشکر:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد (ص) و خاندان پاک او، طهران معصوم، هم آنان که وجودمان و امداد وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

بدون شک جایگاه و منزلت اساتید، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی‌شایبه‌ی آنان برآیم، اما از آنجایی که تجلیل از اساتید، سپاس از انسان‌هایی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می‌کنند و سلامت امانت‌هایی را که به دستشان سپرده‌اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر للهعَّ و جلَّ»: از پدر و مادر عزیز، این دو استاد بزرگوارم، که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کثارت‌هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یاوری بی‌چشم داشت برای من بوده‌اند؛ از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر معروف‌علی احمدوند که در کمال سعهی صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ هم‌چنین از استاد صبور و با تقوا، جناب آقای دکتر منصور ایمانپور، که زحمت مشاوره این رساله را متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه‌ی مطلوب نمی‌رسید، تشکر می‌نمایم. باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

رقیه خلیلی

تبریز/ایران

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه
چکیده.....	بک
فصل اول: کلیات	
۱-۱. مقدمه.....	۲
۱-۲. تعریف و بیان مسأله.....	۳
۱-۳. اهمیت انجام تحقیق.....	۵
۱-۴. اهداف پژوهش.....	۶
۱-۵. سوال‌ها و فرضیه‌ها.....	۶
۱-۶. تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها.....	۸
۱-۷. پیشینه نظری و تجربی.....	۹
فصل دوم: رویکرد نص‌گرایی امامیه و اشعاره	
۲-۱. درآمدی بر کلام امامیه.....	۱۱
۲-۲. درآمدی بر کلام اشعاره.....	۱۴
۲-۳. رویکرد نص‌گرایی.....	۱۷
۲-۳-۱. معنای نص در لغت.....	۱۷
۲-۳-۲. معنای نص در اصطلاح.....	۱۸
۲-۳-۳. تعریف رویکرد نص‌گرایی.....	۱۹
۲-۳-۴. سیر تاریخی رویکرد نص‌گرایی در امامیه و اشعاره.....	۲۰
۲-۴-۱. سیر تاریخی رویکرد نص‌گرایی در امامیه.....	۲۰
۲-۴-۲. سیر تاریخی رویکرد نص‌گرایی در اشعاره.....	۲۲
۲-۴-۳. روش کلامی نص‌گرایان.....	۲۳
۲-۴-۴. اصول تفکر نص‌گرایان.....	۲۴
۲-۶-۱. التزام و پایبندی به نص.....	۲۴
۲-۶-۲. محدودیت گسترده‌ی عقل در شناخت.....	۲۵
۲-۶-۳. محدودیت استفاده از استدلالات عقلی و منطق.....	۲۶
۲-۶-۴. حجیت خبر واحد در عقاید دینی.....	۲۷
۲-۷. دستاوردهای نص‌گرایان امامیه.....	۲۸

۲۸.....	۱-۷-۳-۲	۱. ثبت و ضبط احادیث و روایات پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع)
۲۸.....	۲-۷-۳-۲	۲. مبارزه با غلو غلوگرایی
۳۰.....	۳-۷-۳-۲	۳. جمع میان عقل و نقل
۳۰.....	۴-۳-۲	۴. معرفی شخصیت‌های نص گرا
۳۰.....	۱-۸-۳-۲	۵. معرفی شخصیت‌های نص گرای امامیه
۳۰.....	۱-۸-۳-۲	۶. محمد بن حسن الصفار القمی (م۲۹۰ق)
۳۲.....	۲-۱-۸-۳-۲	۷. محمد بن یعقوب الکلینی (م۳۲۹ق)
۳۴.....	۱-۸-۳-۲	۸. محمد بن علی بابویه القمی (م۳۸۱ق)
۳۷.....	۲-۸-۳-۲	۹. معرفی شخصیت نص گرای اشاعره
۳۷.....	۱-۲-۸-۳-۲	۱۰. ابوالحسن اشعری (م۳۳۰ق)
۳۹.....	۹-۳-۲	۱۱. دلایل متکلم بودن شخصیت‌های مذکور
۴۴.....	۱۰-۳-۲	۱۲. مقایسه نص گرایی امامیه با اشاعره

فصل سوم: رویکرد عقل گرایی امامیه و اشاعره

۵۰.....	۱-۳	۱. معنای عقل در لغت
۵۰.....	۲-۳	۲. معنای عقل در اصطلاح
۵۲.....	۳-۳	۳. جایگاه عقل
۵۵.....	۴-۳	۴. گستره‌ی عقل
۵۶.....	۵-۳	۵. تعریف عقل گرایی
۵۷.....	۶-۳	۶. سیر تاریخی رویکرد عقل گرایی در امامیه و اشاعره
۵۷.....	۱-۶-۳	۷.۱. سیر تاریخی رویکرد عقل گرایی در امامیه
۵۸.....	۲-۶-۳	۷.۲. سیر تاریخی رویکرد عقل گرایی در اشاعره
۵۹.....	۷-۳	۷. عوامل پیدایش عقل گرایی
۶۰.....	۸-۳	۸. ویژگی رویکرد عقل گرایی
۶۲.....	۹-۳	۹. دستاوردهای رویکرد عقل گرایی
۶۲.....	۱۰-۳	۱۰.۱. تثیت هویت و استقلال کلام
۶۳.....	۱۰-۳	۱۰.۲. ایجاد جمع منطقی میان عقل و نقل
۶۵.....	۱۰۱-۳	۱۰.۳. معرفی شخصیت‌های عقل گرا
۶۵.....	۱-۱۰-۳	۱۱.۱. معرفی شخصیت‌های عقل گرای امامیه
۶۵.....	۱-۱۰-۳	۱۱.۲. ابن قبه رازی (م۳۱۸ق)

- ۱۱۶- المفید، محمد بن نعمان ابن معلم، *اوائل المقالات*، تحقیق الشیخ ابراهیم انصاری، بیروت: المؤتمر العالمی لأنفیه الشیخ المفید، ۱۳۱۳ق.
- ۱۱۷- المفید، محمد بن نعمان ابن معلم، *اوائل المقالات فی المذاهب و المختارات*، باهتمام مهدی محقق، تهران: مؤسسه مطالعات اسلامی -دانشگاه تهران-دانشگاه مک گیل، ۱۴۱۳ق.
- ۱۱۸- المفید، محمد بن نعمان ابن معلم، *تصحیح اعتقادات الامامیه*، محقق حسین درگاهی، بیروت: المؤتمر العالمی لأنفیه الشیخ المفید، ۱۳۱۳ق.
- ۱۱۹- المفید، محمد بن نعمان ابن معلم، *النکت فی مقدمات الاصول*، تصحیح محمد رضا جلالی، بیروت: دارالمفید، ۱۴۱۴ق.
- ۱۲۰- مکارمودت، مارتین، *نظیریات علم الكلام عند شیخ المفید*، تعریف علی هاشم، مراجعة محمود بستانی، مشهد: مجمع البحوث الاسلامیه (بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی)، ۱۴۱۳ق.
- ۱۲۱- النجاشی الاسدی الكوفی، ابو العباس احمد بن علی بن احمد بن العباس، *الرجال النجاشی*، تحقیق سید موسی الشیری الزنجانی، قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعۃ المدرسین بقم المشرفة، ۱۴۱۸ق.
- ۱۲۲- نمازی شاهروندی، علی، *مستدرک سفینة البحار*، بتحقيق و تصحیح حسن بن علی نمازی، قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعۃ المدرسین بقم المشرفة، ۱۴۱۸ق.
- ۱۲۳- نوبختی، ابی اسحاق ابراهیم، *الیاقوت فی علم الكلام*، تحقیق علی اکبر ضیائی، قم: مکتبة آیة الله العظمی المرعشی النجفی العامة، ۱۴۱۳ق.

۳- فهرست مقالات

- ۱۲۴- افضلی، سید محمد مهدی، "فلسفی شدن علم کلام، رویکرد ناموجه یا روند گریز ناپذیر"، مجله‌ی معارف عقلی، ۱۳۸۸، سال چهارم، شماره‌ی دوم پیاپی چهارده، صفحات ۶۶-۳۳.
- ۱۲۵- امیداز، مسعود، "مقدمه‌ای بر تاریخ فلسفه اسلامی"، نامه‌ی فلسفه، ۱۳۸۰، سال چهارم پیاپی یازدهم، دوره‌ی دوم، شماره‌ی اول، صفحات ۵۶-۳۳.
- ۱۲۶- ایمانپور، منصور، "رویکرد کلامی شیعه"، دو فصلنامه تخصصی فلسفه و کلام، صفیر خرد، ۱۳۹۱، سال اول، شماره‌ی اول، صفحات ۸۳-۶۳.
- ۱۲۷- برنارد، ویلیامز، "عقل‌گرایی"، ترجمه‌ی محمد تقی سبحانی، مجله‌ی نقد و نظر، ۱۳۷۴، سال اول، شماره‌ی دوم، صفحات ۱۲۸-۱۰۹.
- ۱۲۸- تبار فیروز جایی، رمضان علی، "کلام فلسفی، علم کلام- فلسفه‌ی دین و الهیات(وجوه تشابه و تمایز)", فصلنامه‌ی علمی- ترویجی در حوزه‌ی دین پژوهی، مجله‌ی قبیسات، ۱۳۸۴، سال دهم، شماره‌ی سی و هشتتم، صفحات ۱۸۴-۱۵۵.
- ۱۲۹- حسین زاده، محمد، "گستره‌ی اعتبار عقل"، فصلنامه‌ی تخصصی مرکز پژوهش دائرة المعارف علوم عقلی اسلامی، مجله‌ی معارف عقلی، ۱۳۸۷، شماره‌ی یازده، صفحات ۲۸-۷.

- ۱۳۰- دیباچی، سید محمدعلی، "ساختار فلسفی کلام"، مجله‌ی قبسات، ۱۳۸۴، شماره‌ی سی و هشت، صفحات ۲۰۸-۱۸۵.
- ۱۳۱- ربانی گلپایگانی، علی، "کلام و اندیشه‌های کلامی اشعریه"، نشریه‌ی مؤسسه‌ی کیهان در قم، مجله‌ی کیهان اندیشه، ۱۳۷۲، صفحات ۱۳۳-۱۲۳.
- ۱۳۲- رشاد، علی اکبر، "فلسفه‌ی دین، منطق- اکتشاف دین و فلسفه‌ی معرفت دینی، ترابط و تمایز آن‌ها با همدیگر"، فصلنامه‌ی علمی- ترویجی در حوزه‌ی دین پژوهی، مجله‌ی قبسات، ۱۳۸۴، سال دهم، شماره‌ی سی و هشت، صفحات ۵۰-۲۹.
- ۱۳۳- رضانژاد، عزالدین، "علم کلام و عقاید در عصر رسالت"، مجله‌ی تخصصی کلام اسلامی، ۱۳۷۹، سال نهم، شماره‌ی سیو پنجم، صفحات ۱۱۳-۹۴.
- ۱۳۴- رنجبر، محسن، "مناظرات کلامی شیعه و نقش فرهنگ‌ساز ائمه"، فصلنامه‌ی تخصصی شیعه‌شناسی، ۱۳۸۵، سال چهارم، شماره‌ی شانزدهم، صفحات ۲۰۲-۱۷۹.
- ۱۳۵- سبحانی، محمدتقی، "عقل‌گرایی و نص‌گرایی در کلام اسلامی"، مجله‌ی نقدونظر، ۱۳۷۴، سال اول، شماره‌ی سوّم و چهارم، صفحات ۲۵۰-۲۳۲.
- ۱۳۶- کریمی مله، علی، "عقل‌گرایی دینی و توسعه‌ی سیاسی"، پژوهشنامه‌ی فصلانه در حوزه‌ی فلسفه، دین و فرهنگ، مجله‌ی قبسات، ۱۳۷۷، شماره‌ی اول، سال سوّم، صفحات ۶۵-۴۰.
- ۱۳۷- مسعودی، جهانگیر و هوشنگ استادی، "التأثيرات عقل فلسفی بر کلام شیعه"، فصلنامه‌ی علمی پژوهشی شیعه‌شناسی، ۱۳۸۹، سال هشتم، شماره‌ی بیست و نه، صفحات ۶۱-۳۳.
- ۱۳۸- موسوی، سید محسن و رضا برنجکار، "عقل‌گرایی شیخ صدوق و متکلم بودن او"، مقاله‌ی علوم حدیث، سال پانزدهم، شماره‌ی سوّم، صفحات ۱۶۰-۳۴.
- ۱۳۹- مهدوی نژاد، محمدحسین، "فخر رازی عقل‌گرایی اعتدالی تا ایمان‌گرایی خردپیشه"، ۱۳۸۷، سال سیزدهم، شماره‌ی اول و دوم، صفحات ۷۴-۴۶.
- ۱۴۰- مهریزی، مهدی، "نگاهی به جریان‌های حدیثی معاصر اهل سنت"، فصلنامه‌ی علمی تخصصی علوم حدیث، ۱۳۸۳، سال نهم، شماره‌ی چهارم، صفحات ۱۵-۳.

۴- منابع مطالعاتی

- ۱- جان، ناس، *تاریخ جامع ادیان*، ترجمه‌ی علی اصغر حکمت، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰.
- ۲- سیحانی، جعفر، *فرهنگ عقاید و مذاهب اسلامی* ج ۱، قم: انتشارات توحید، ۱۳۷۱.
- ۳- سیحانی تبریزی، جعفر، *مدخل مسائل جدید در علم کلام*، قم: مؤسسه‌ی امام صادق(ع)، ۱۳۸۳.
- ۴- سلیمان، عباس محمدحسن، *الصلة بین علم الكلام و الفلسفه فی الفكر الاسلامی*، بیروت: بی‌نا، ۱۹۹۷.
- ۵- طباطبایی، سید محمد حسین، *شیعه*، تهران: مؤسسه‌ی پژوهشی حکمت و فلسفه‌ی ایران، ۱۳۸۲.
- ۶- طوسی، محمد بن الحسن، *تمهید الاصول در علم کلام اسلامی*، ترجمه و مقدمه و تعلیقات عبدالمحسن مشوّة الدینی، تهران: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۵۸.
- ۷- فخری، ماجد، *سیر فلسفه در جهان اسلام*، ترجمه‌ی نصرالله پورجوادی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۲.
- ۸- قراملکی، احمد فرامرز، *هنر معرفتی کلام جدید*، تهران: مؤسسه‌ی فرهنگی دانش و اندیشه‌ی معاصر، ۱۳۷۸.
- ۹- مبلغی آبادانی، عبدالله، *تاریخ ادیان و مذاهب جهان (از ۳۵ هزار سال قبل تا اسلام و مذاهب و فرق در اسلام)*، قم: انتشارات حرّ، ۱۳۷۶.
- ۱۰- محقق، مهدی، *نخستین بیست گفتار در مباحث علمی و فلسفی کلامی و فرق اسلامی*، تهران: مؤسسه‌ی مطالعات اسلامی: دانشگاه مک گیل، مرکز بین المللی تمدن‌ها، ۱۳۸۲.
- ۱۱- مظفر، محمدرضا، *فلسفه و کلام اسلامی*، مترجمان محمد رضاییو ابوالفضل محمودی، تهران: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵.

Abstract:

Undoubtedly, the biggest task of the Prophets and Imams(as) and scholars of Islam, is protection from sanctum ideas and definition of theirs limits; as non introduce ideas, the columns of religion don't stable and the limits of true divine religion aren't revealed from false religious. All of times a group of religious leaders in order to defend the religion and beliefs adopted a specific methodology. This has led to be obtained different approaches.

Some scholars are relying on appearances for the define of ideas. They believe the only way for access to achieve of religious are the trappings Goran and traditions. This group, known as the text themselves covers a wide range of individuals and groups whose their common feature is disregard of reason and deliberation. Some of their principles thinking are Commitment and adherence the text, the unit's authority, limited the use of reason and logic and rational understanding. Signification activity text themselves Imamiyye is Maintaining traditions Prophet (saw) and the infallibles Imams(as) and the fight Ghlv and Ghlvgrayy. This approach has followers among the Imamiyye and Asharites that some of their properties are the use of the limits of reason and prior to appearances.

Some religious leaders have placed the reason as base. They believe without reason and the principles intellectual ,is derived no knowledge for human and other education ranging from senseand experience and revelation,all based on the principles of intellectual. Followers of this method, have produced rationality approach that their achievements are the identity and independence science kalam and logic between Reason and Transportation. This approach has adherents among Imamiyye and Asharites too though their functions are different.

After leaving behind both of the text themselves and rationalism approaches, reached it is turn that from stigma philosophy be decreased that had been in previous So many factors have caused to philosophy things enter science kalam.

Hence, in this period, effort of religious scholars was focused in defense of religious beliefs according to philosophy authentication issues and arguments. they were using from the verses and hadiths to support arguments. Khaje Nasir al-Din Tusi, one of theologians philosophical rationalist Imamiyye, played a significant role in promoting this approach.

Keywords: approach, kalam, Imamiyye, Asharites, text themseives, rationalism, philosophical rationalist.

Azarbaijan Shahid Madani University

Ministry of sciences, Researches, and Technology

Azarbayan shahid madani university

Faculty of theology

**A thesis presented to the Department of Religions in partical Fulfillment
Of the Requirments for the Degree Master of Science
in Islamic Philosophy and theology**

**comparati study of kalam approach
Imamayye and Asharites to khaje Nasir tosi.**

**Supervisor:
Maroofali ahmadvand (Ph.D)**

**Consultant:
Mansoor Imanpoor (Ph.D)**

**By:
Roghayeh khalili**

**March /۱۴۰۴
Tabriz / Iran**